

فصل ۱

ماهیت روان‌شناسی

بخش اول: تعریف و گستره روان‌شناسی

روان‌شناسی به دنبال مطالعه علمی رفتار و فرایندهای ذهنی است.

منظور از مطالعه علمی این است که روان‌شناسی در مسیر مطالعاتی خود از روش‌های نظام مند استفاده می‌کند؛ زیرا روش‌های علمی اتقافی نبوده و قابل تکرار و آزمون هستند.

تفاوت رفتار و فرایندهای ذهنی در این است که رفتار همه آن کارهایی است که انجام می‌دهیم و به صورت مستقیم قابل مشاهده هستند اما فرایندهای ذهنی همان افکار، احساسات و انگیزه‌هایی هستند که در درونمان داریم و قابل مشاهده نیستند (مثل خاطره پیروزی در یک مسابقه).

تعریف فوق از روان‌شناسی موضوعات و مفاهیم بسیار متنوعی را در بر می‌گیرد که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- ۱) چهره‌شناسی: در این اختلال فرد قدرت شناسایی چهره‌های آشنا را از دست می‌دهد اما سایر عملکردهای فرد کاملاً طبیعی است. این اختلال با صدمه به ناحیه خاصی از نیمکره راست مغز آغاز می‌شود.
- ۲) پدیده نسیان خاطرات کودکی: فرد وقایع مربوط به سه سال اول زندگی خود را به یاد نمی‌آورد. هرچه سن فرد در زمان وقوع خاطره بیشتر باشد، چیزهای بیشتری به یاد می‌آورد.
- ۳) اثر پلایشی در تماشای خشونت: یعنی مجال دادن به کودکان برای ابراز نیابتی خشونت از طریق دیگران سبب کاهش میزان پرخاشگری آنان شود. شواهد پژوهشی اثر پلایشی را تایید نمی‌کند.
- ۴) قانون اثر: یکی از اصول نظریه یادگیری است که به موجب آن، هرگاه به دنبال رفتاری پاداش ارائه شود، آن رفتار تقویت می‌گردد.
- ۵) اثر توجیه اضافی: توضیح رفتار با تاکید مفرط بر عوامل موقعیتی.
- مثال: موفقیت خود در آزمون ریاضی را به آسان بودن سطح سوالات نسبت دهیم.
- ۶) خطای بنیادین اسناد: توجیه رفتار با تاکید بیش از حد بر صفات شخصیتی فرد.
- مثال: پیروزی خود در بازی بیلیارد را به تلاش خود نسبت دهیم.

اصطلاحات بخش اول

prospagnosia	چهره‌شناسی
effect law	قانون اثر
overjustification effect	اثر توجیه اضافی
fundamental attribution error	خطای بنیادین اسناد

بخش دوم: خاستگاه‌های تاریخی روان‌شناسی

ریشه‌های شکل‌گیری روان‌شناسی به دوران سقراط، افلاطون و ارسطو بازمی‌گردد یعنی زمانی که این بزرگان مباحث فطری‌نگری و تجربه‌گرایی را مطرح کردند.

در این دوران، بقراط به عنوان پدر علم پزشکی، جهت‌گیری رفتارشناسی را به مباحث فیزیولوژی‌کشاند و بر اهمیت ساختارهای فیزیولوژیکی در شکل‌گیری رفتار تأکید کرد. مشاهدات او زمینه را برای آنچه بعدها دیدگاه زیست‌شناسانه در روان‌شناسی خوانده می‌شود، فراهم کرده است.

● دیدگاه فطری‌نگر (سرشت‌گرا)

- انسان‌ها با مجموعه‌ای از دانش‌ها و با فهمی از واقعیت پا به جهان می‌گذارند.
  - راه دستیابی به این فهم و دانش، استدلال و درون‌نگری است.
  - افلاطون، دکارت و کانت از طرفداران این رویکرد هستند.
- نکته ۱: دکارت معتقد بود که مفاهیمی نظیر خدا، خود، بدیهیات هندسه، کمال و بی‌نهایت مفاهیمی ذاتی‌اند.
- نکته ۲: تلقی دکارت از بدن انسان به صورت دستگاهی بود که می‌توان مثل هر دستگاه دیگری آن را مطالعه کرد؛ این اعتقاد دکارت سرآغاز رویکرد پردازش اطلاعات است؛ در واقع دکارت به عنوان پدر رویکرد پردازش اطلاعات شناخته می‌شود.

● دیدگاه تجربه‌گرایی (تربیت‌گرا)

- دانش از رهگذر تجربه و تعامل با جهان کسب می‌شود.
  - ارسطو، جان لاک و تداعی‌گرایان از طرفداران این رویکرد هستند.
- نکته ۳: به اعتقاد جان لاک، ذهن انسان در بدو تولد همچون لوحی سفید است و این محیط است که شکل‌های مختلفی به آن می‌دهد؛ از دل این دیدگاه، روان‌شناسی تداعی‌گرا به وجود آمده است.
- نکته ۴: تداعی‌گرایان معتقدند که ذهن انباشته از مفاهیم و نظراتی است که از طریق حواس وارد آن می‌شوند و سپس مطابق اصولی نظیر مشابهت و تضاد با هم ارتباط یا تداعی پیدا می‌کنند.
- نکته ۵: پژوهش‌های جدید درباره حافظه و یادگیری ریشه در نظریه اولیه تداعی دارند.

● روان‌شناسی علمی

- شروع آن به تاسیس نخستین آزمایشگاه روان‌شناسی به وسیله ویلهلم وونت برمی‌گردد.
- پژوهش‌های وونت عمدتاً در خصوص حواس به ویژه حس بینایی بود اما او و همکارانش توجه، هیجان و حافظه را هم بررسی کردند.
- وی در پژوهش‌های خود به دنبال کشف ساختارهای اساسی ذهن بود.
- روش مطالعه وونت درون‌نگری بود که می‌بایست با آزمایش تکمیل می‌شد.

● درون‌نگری:

به معنای مشاهده و ثبت ماهیت ادراک‌ها، اندیشه‌ها و احساسات شخص توسط خودش. ناکارایی تکیه بر درون‌نگری به ویژه در مورد وقایع روانی سریع اثبات شده است.

● سه بعد احساس از دیدگاه وونت

- ۱) لذت / عدم لذت
- ۲) تنش / آرمیدگی
- ۳) تهییج / افسردگی

● ساختارگرایی

- با تاسیس آزمایشگاه، روان‌شناسی وونت به عنوان نخستین مکتب روان‌شناسی مطرح شد.
- پیشگام این مکتب وونت و موسس آن تیچنر است.
- این مکتب بر این باور است که پدیده‌های روانی از اجزایی تشکیل شده‌اند و هدف روان‌شناسی باید کشف این اجزاء باشد؛ از همین رو، نام دیگر این مکتب، مکتب «شیمی روانی» است.

نکته ۶: تیچنر روان‌شناسی را علم مطالعه ذهن می‌دانست و منظورش از ذهن همان احساس، آگاهی و تجربه هشیار بود.
 نکته ۷: منظور تیچنر از ساختارگرایی، تجزیه و تحلیل ساختارهای ذهنی بود و در این راه همچون وونت از درون‌نگری و آزمایش‌گری استفاده می‌کرد.

● کارکردگرایی (کنش‌گرایی)

- با کارکرد ذهن یا استفاده از آن توسط موجود زنده در سازگاری با محیط خود سروکار دارد.
  - بر مشاهده رفتار واقعی و بررسی تفاوت‌های فردی تأکید می‌کند.
  - تحت تأثیر کارهای ویلیام جیمز و چارلز داروین بود.
  - جان دیویی، هاروی کار و جان آنجل از دیگر متفکران این مکتب هستند.
  - به جای تأکید بر ساختار یا محتوای فرایندهای هشیاری (چیستی آگاهی)، بر چگونگی عمل این فرایندها (چرایی آگاهی) تأکید می‌کند.
- نکته ۸: روش مطالعه در مکتب کارکردگرایی، درون‌نگری همراه با مشاهده بود.
- نکته ۹: ویلیام جیمز مفهوم سیلان هشیاری را مطرح کرد و آن عبارت از این است که ذهن انعطاف‌پذیر و سیال است و با محیط تطابق نشان می‌دهد.
- نکته ۱۰: ساختارگرایان بیشتر به درون ذهن و کشف ساختارهایش توجه داشتند درحالی‌که کارکردگرایان بیشتر به تعامل شخص با دنیای بیرون علاقه نشان می‌دادند.
- نکته ۱۱: ساختارگرایان و کارکردگرایان، هردو، روان‌شناسی را علم مطالعه تجربه آگاهانه فرد می‌دانستند.
- در دهه ۱۹۲۰ این دو مکتب جای خود را به سه مکتب رفتارگرایی، روان‌شناسی گشتالت و روانکاوی دادند.

● رفتارگرایی

- بر رفتارهای قابل مشاهده تأکید می‌کند و هشیاری و فرایندهای ذهنی را نفی می‌کند.
  - ریشه این رویکرد در دیدگاه‌های جان لاک و دیوید هیوم نهفته است.
- کارهای پاولف و ثرندایک را می‌توان آغازگر این رویکرد دانست اما موسس واقعی آن جان بی. واتسون است؛ به اعتقاد واتسون، تمامی رفتارها بر اثر شرطی شدن به وجود می‌آیند و محیط با تقویت برخی عادات، رفتار ما را شکل می‌دهد (منشا رفتارهای ما بیرونی است نه درونی). اسکینر از دیگر حامیان این رویکرد است؛ وی پاداش‌ها و تنبیه‌ها را عامل وقوع رفتار می‌داند.
- نکته ۱۲: رفتارگرایی را روان‌شناسی محرک - پاسخ نیز می‌نامند.
- نکته ۱۳: در رویکرد رفتارگرایی، پاسخ شرطی شده (CR) کوچک‌ترین واحد رفتار تلقی می‌شود.

● دو نکته مهم در روان‌شناسی گشتالت

- ۱) ورتهایمر، کافکا و کوهلر از پیشگامان این مکتب هستند.
- ۲) این مکتب بر ادراک تأکید می‌کند و اینکه تجربه‌های ادراکی ما به الگوهایی که محرک‌ها تشکیل می‌دهند و همچنین سازمان‌بندی تجربه ما بستگی دارد؛ و اینکه کل شامل «جمع جبری اجزاء» + «رابطه اجزاء با همدیگر» می‌شود.

● قانون بستگی (ترمیم):

یکی از اصول روان‌شناسی گشتالت است و اشاره به این دارد که گرایشی در فرد وجود دارد که همواره می‌خواهد تا شکل‌ها و موقعیت‌های ناجور و متقارن را تکمیل کند.

● روانکاوی

- این رویکرد هم نظریه‌ای درباره شخصیت است و هم روشی برای روان‌درمانی.
- مبدع این رویکرد زیگموند فروید است؛ وی دیدگاهی منفی درباره ماهیت انسان داشت و معتقد بود که انسان نیز همانند حیوانات توسط سابق‌های اساسی (عمدتاً جنسی و پرخاشگری) هدایت می‌شود.
- وی همچنین معتقد بود که تعارض‌های ناخودآگاه میان بخش‌های مختلف روان (نهاد، خود و فراخود) علت اصلی رفتار نابهنجار هستند.
- این رویکرد بر مفهوم ناخودآگاه تأکید می‌کند و آن افکار، نگرش‌ها و تکانه‌هایی هستند که از وجودشان آگاه نیستیم اما از طریق لغزش‌های زبانی، حرکات ادایی و رویاها بر رفتار خودآگاه ما تأثیر می‌گذارند.

● **حال تعدادی از پیشرفت‌های جدید روان‌شناسی در قرن بیستم را بررسی می‌کنیم:**

○ **رویکرد پردازش اطلاعات**

- انسان همچون رایانه موجودی پردازشگر اطلاعات تلقی می‌شود.
- از پیشگامان این رویکرد هربرت سیمون است که به همراه همکارانش، شبیه‌سازی پدیده‌های روانی را با استفاده از رایانه شرح دادند.

○ **زبان‌شناسی روانی**

نوام چامسکی از پیشگامان این حوزه است که نخستین تحلیل‌های مهم از زبان را ارائه داد و موجب پیدایش رشته زبان‌شناسی روانی شد.

○ **روان‌شناسی عصب پایه**

از فعالان این حوزه می‌توان به راجر اسپری اشاره کرد که ارتباط برخی نواحی مغزی را با فرایندهای خاصی از فکر و رفتار نشان داد.

● **اصطلاحات بخش دوم**

behaviorism	رفتارگرایی	introspection	درون‌نگری
psychoanalysis	روانکاوی	associationist psychology	روان‌شناسی تداعی‌گرا
stimulus - response	روان‌شناسی محرک - پاسخ	tabula rasa	لوح سفید (نانوشته)
psychology		structuralism	ساختارگرایی
physical mannerism	حرکات ادایی	functionalism	کارکردگرایی
psycholinguistics	زبان‌شناسی روانی		

:: بخش سوم: دیدگاه‌های موجود در روان‌شناسی معاصر

● دیدگاه زیستی (فیزیولوژیک)

- به دنبال تعیین فرایندهای نوروبیولوژیکی زیربنای رفتار و فرایندهای روانی است.
  - یک رویکرد تقلیل‌گرا است؛ تقلیل‌گرایی یعنی فروکاهی مسائل روانی تا سطح زیستی.
- نکته ۱: در رویکرد زیستی به افسردگی غرض آن است که این اختلال بر اساس تغییرات غیر طبیعی در سطح انتقال‌دهنده‌های عصبی فهمیده شود.
- نکته ۲: در اکثر افراد راست دست، نیمکره چپ برای فهم زبان تخصص یافته و نیمکره راست برای تفسیر روابط هندسی اختصاص یافته است.
- نکته ۳: هیپوکامپ (دم اسبی) بخشی از مغز است که در تثبیت خاطرات نقش دارد. دیدگاه رفتاری همانطور که گفته شد، در این دیدگاه بر محرک‌ها و پاسخ‌های قابل مشاهده تاکید می‌شود و تقریباً همه رفتارها محصول شرطی شدن و تقویت قلمداد می‌شوند.
- نکته ۴: در یک رویکرد صرفاً رفتاری به فرایندهای ذهنی فرد هیچ توجهی نمی‌شود.

● دیدگاه شناختی

- در واکنش به محدودیت‌های رویکرد رفتارگرایی به وجود آمد.
  - به فرایندهای روانی مثل ادراک کردن، به خاطر آوردن، استدلال کردن، تصمیم‌گیری و مشکل‌گشایی می‌پردازد.
  - بر شباهت ذهن با رایانه تاکید می‌کند و به دنبال مطالعه عینی فرایندهای روانی است.
  - تاکید بر نقش مهم زبان در سازمان بندی خاطرات.
- نکته ۵: شناخت‌گرایان همانند رفتارگرایان، رفتارهای مشخصی را مورد توجه قرار می‌دهند اما برخلاف آنان، رفتار را بر حسب فرایندهای روانی زیربنایی شان تفسیر می‌کنند.
- نکته ۶: رویکرد شناختی برای اراده و فعال بودن انسان اهمیت قائل است در حالیکه رویکرد رفتاری جبرگرا است و نقشی برای اراده قائل نیست.
- نکته ۷: روان‌شناسان شناختی ذهن را یک نظام حل مسئله فعال و آگاه می‌دانند. دیدگاه روانکاوانه همانطور که بالا گفته شد، فرض اساسی این دیدگاه این است که رفتار در فرایندهای ناخودآگاه ریشه دارد و منظور از فرایندهای ناخودآگاه، اعتقادات، ترس‌ها و تمایلاتی است که فرد از وجود آن‌ها بی‌خبر است ولی رفتارشان تحت تاثیر آن‌هاست.
- نکته ۸: به عقیده فروید، آگاهی یافتن از تعارض‌های ناخودآگاه موجب کاهش اضطراب می‌شود.
- نکته ۹: تداعی آزاد، تفسیر، تحلیل رویا، مقاومت و انتقال، پنج فن اصلی روانکاوی کلاسیک فروید برای آگاهی یافتن به تعارض‌های ناخودآگاه هستند.
- نکته ۱۰: رویکرد روان‌پویشی (روانکاوی) برخلاف رویکرد رفتاری، تقریباً به طور تمام و کمال بر امور بالینی متمرکز است و توجهی به تحقیق آزمایشی ندارد.
- نکته ۱۱: نظریه‌های روان‌پویشی فعلی کم‌تر روی غرایز جنسی تمرکز می‌کنند و بیشتر تجربه‌های فرهنگی را به عنوان تعیین‌کنندگان رفتار در نظر می‌گیرند.

● دیدگاه ذهن‌گرایی

- رفتار آدمی تابع درک او از جهان است نه تابع واقعیت جهان.
  - تاکید بر چگونگی ادراک افراد و تفسیر دنیای اجتماعی آن‌ها مشخصه این دیدگاه است.
  - به این رویکرد، انسان‌گرایی یا پدیدارشناختی نیز می‌گویند.
  - راجرز، مزلو و کلی از نظریه پردازان این دیدگاه هستند.
  - مفهوم واقع‌گرایی ساده لوحانه در این دیدگاه مطرح می‌شود و آن عبارت است از وجود‌گرایی در افراد برای آنکه واقعیت‌های درون ذهنی خود را بیان صادقانه‌ای از جهان عینی تلقی کنند.
- نکته ۱۲: روان‌شناسان ذهن‌گرا بیشتر با تجارب درونی زندگی فرد سروکار دارند تا با پرورش نظریه‌ها یا پیش‌بینی رفتار.
- نکته ۱۳: طبق نظریه‌های انسان‌گرا، نیروی انگیزشی اصلی هر فرد، گرایش به سوی رشد و خودشکوفایی است.
- نکته ۱۴: در روان‌شناسی کلاسیک، روانکاوی را نیروی اول، رفتارگرایی را نیروی دوم و انسان‌گرایی را نیروی سوم می‌خوانند.

● حال تعدادی از رویکردهای بین‌شته‌ای را بررسی می‌کنیم:

○ عصب‌پژوهی شناختی

- به دنبال کشف نحوه تحقق یافتن اعمال ذهنی و روانی در مغز افراد طبیعی است.
  - این رویکرد، مغز افراد بهنجار را حین انجام یک تکلیف شناختی معین بررسی می‌کند.
  - براساس این رویکرد، ریشه رفتار سیستم عصبی است؛ برای مثال، پردازش اطلاعات حاصل فعالیت قشر مغز است.
- نکته ۱۵: عصب‌پژوهی عاطفی به کشف نحوه تحقق یافتن پدیده‌های هیجانی در مغز می‌پردازد.
- نکته ۱۶: عصب‌پژوهی شناختی اجتماعی به دنبال کشف نحوه تحقق یافتن رفتارهای قالبی، نگرش‌ها، شناخت افراد و شناخت خود در مغز است.
- نکته ۱۷: در نگهداری اطلاعات به مدت چند ثانیه، فعالیت عصبی نواحی جلوی مغز افزایش می‌یابد. در نگهداری اطلاعات به مدت طولانی، فعالیت عصبی قسمت میانی مغز افزایش می‌یابد.

○ روان‌شناسی تکاملی

- با منشا زیستی فرایندهای روانی به ویژه مکانیسم‌های شناختی سروکار دارد.
- فرض اساسی این رویکرد این است که مکانیسم‌های روان‌شناختی همانند مکانیسم‌های زیست‌شناختی براساس فرایند انتخاب طبیعی شکل گرفته‌اند؛ یعنی این مکانیسم‌ها مبنای وراثتی دارند.

○ روان‌شناسی فرهنگی

به تاثیر فرهنگی که فرد در آن زندگی می‌کند (سنت‌ها، زبان و جهان بینی آن فرهنگ)، بر بازنمودهای ذهنی و فرایندهای روانی وی توجه دارد.

○ روان‌شناسی مثبت

در کنار فهم علمی پیچیده روان‌شناسی از بیماری‌های روانی، شناخت علمی دیگری، به همان پیچیدگی، از شکوه و عظمت انسان به دست دهد.

● رشته‌های روان‌شناسی و وظایف آن‌ها

- ۱) روان‌شناسی فیزیولوژیک: مطالعه رابطه بین کارکردهای فیزیولوژیک و رفتار.
- ۲) روان‌شناسی آزمایشی (تجربی): بررسی نحوه واکنش انسان‌ها و سایر حیوانات به محرک‌های حسی، نحوه ادراک جهان و انجام واکنش‌های هیجانی در آزمایشگاه.
- ۳) روان‌شناسی رشد: توجه به رشد انسان و عوامل شکل دهنده رفتار از بدو تولد تا پیری.
- ۴) روان‌شناسی اجتماعی: مطالعه تعامل اجتماعی و شیوه‌های اثرگذاری افراد بر یکدیگر.
- ۵) روان‌شناسی شخصیت: مطالعه افکار، هیجانات و رفتارهایی که سبک شخصی تعامل هر فرد با جهان را تعیین می‌کند.
- ۶) روان‌شناسی بالینی: تشخیص و درمان مشکلات هیجانی و رفتاری و اختلالات روانی.
- ۷) روان‌شناسی مشاوره‌ای: اغلب با مشکلاتی سروکار دارد که وخامت کم‌تری دارند.
- ۸) روان‌شناسی تربیتی (پرورشی): کاربرد اصول روان‌شناسی در خصوص مسائل یادگیری، آموزش و تدریس.
- ۹) روان‌شناسی آموزشی: آزمون کردن، راهنمایی و پژوهش.
- ۱۰) روان‌شناسی مهندسی: به دنبال بهبود ارتباط افراد با وسایل مکانیکی است.
- ۱۱) روان‌شناسان تحصیلی: ارزیابی مشکلات هیجانی و آموزشی کودکان مدرسه‌ای.
- ۱۲) روان‌شناسی سازمانی: گزینش مناسب‌ترین افراد برای هر شغل و طراحی ساختارهایی که همکاری و کار تیمی را تسهیل کند.

● اصطلاحات بخش سوم

reductionism	تقلیل‌گرایی
cognitive neuroscience	عصب‌پژوهی شناختی
evolutionary psychology	روان‌شناسی تکاملی
social psycholol	روان‌شناسی اجتماعی

بخش چهارم: سازوکار پژوهش‌های روان‌شناختی

● به طور کلی، پژوهش دو مرحله دارد: ۱- فرضیه آفرینی ۲- آزمون فرضیه

نکته ۱: مهم‌ترین منبع یک فرضیه علمی، اغلب یک نظریه علمی است.
فرضیه: اظهار نظری که بتوان آن را آزمود.

نظریه: مجموعه‌ای از قضایای مرتبط به هم درباره پدیده‌ای معین.

نکته ۲: منظور از اصطلاح علمی آن است که روش‌های پژوهشی به کار رفته برای جمع‌آوری داده‌ها بدون سوگیری و پایا باشند.

● روش آزمایشگاهی

- قوی‌ترین روش علمی و بهترین روش برای تعیین روابط علت و معلولی است.
- امکان اعمال نظارت دقیق بر متغیرها و وجه تمایز این روش است.
- متغیر چیزی است که می‌تواند به مقادیر مختلف وجود داشته باشد.

● متغیرهای روش آزمایشی بر دو نوع اند:

۱) **متغیر مستقل** (علت) که آزمایشگر آن را دستکاری می‌کند تا تاثیر آن را بر متغیر وابسته تعیین کند.

۲) **متغیر وابسته** (معلول) که شاخصی از رفتار آزمودنی است که می‌خواهیم بررسی کنیم که تحت تاثیر متغیر وابسته قرار دارد یا خیر.

در روش آزمایشی دو گروه داریم: ۱- گروه آزمایش که متغیر مستقل بر آن‌ها اعمال می‌شود. ۲- گروه گواه که متغیر مستقل بر آن‌ها اعمال نمی‌شود.
نکته ۳: یکی از ویژگی‌های مهم روش آزمایشی، عضوگیری تصادفی است که عبارت است از اینکه احتمال عضویت هر شرکت‌کننده در هر یک از گروه‌ها مساوی باشد.

نکته ۴: بدون عضوگیری تصادفی، آزمایشگر نمی‌تواند مطمئن باشد که چیزی به جز متغیر مستقل سبب آن نتایج نشده است.
آزمایش‌های چندمتغیره: مطالعاتی که متضمن کم و زیاد کردن همزمان چندین متغیر است.

● روش همبستگی

● برای تعیین رابطه بین دو یا چند متغیر به کار می‌رود.

● با این روش نمی‌توان روابط علت و معلولی بین متغیرها را کشف کرد.

● برای تعیین میزان همبستگی بین دو متغیر از ضریب همبستگی (r) استفاده می‌شود.

ضریب همبستگی از +۱ تا -۱ است؛ ضریب همبستگی صفر نشان می‌دهد که ارتباطی بین متغیرها وجود ندارد و ضریب همبستگی ۱ نشان دهنده ارتباط کامل بین متغیرهاست.

نکته ۵: در تحقیقات روان‌شناسی، اگر ضریب همبستگی حداقل ۰/۶ باشد، بسیار زیاد تلقی می‌شود؛ اگر بین ۰/۲ تا ۰/۶ باشد، باز از لحاظ عملی و نظری ارزشمند است و در پیش‌بینی مفید واقع می‌شود؛ اما اگر بین ۰/۲ تا ۰ باشد، باید برخوردی محتاطانه با آن داشت و در پیش‌بینی هم کم‌ترین فایده را دارد.

نکته ۶: یکی از کاربردهای رایج روش همبستگی در زمینه آزمون‌هایی است که استعداد، پیشرفت یا صفت روانی را می‌سنجند.

● روش مشاهده

در مراحل اولیه پژوهش، بهترین راه نیل به یک توضیح، مشاهده مستقیم است؛ یعنی مشاهده پدیده مورد نظر به همان صورتی که در طبیعت رخ می‌دهد.

نکته ۷: پدیده‌هایی را که مشاهده مستقیم آن‌ها میسر نیست، با استفاده از زمینه یابی (مثل پرسشنامه یا مصاحبه) یا تهیه شرح حال افراد می‌توان به طور غیرمستقیم مشاهده کرد.

نکته ۸: یکی از محدودیت‌های تهیه شرح حال این است که بر تعریف‌ها و بازسازی‌های اشخاص از وقایع گذشته متکی است.

○ **اثر مطلوبیت اجتماعی:** زمانی رخ می‌دهد که فرد می‌کوشد خود را خوب جلوه دهد؛ به عنوان مثال، فرد مقدار ورزش خود را بیشتر از مقدار واقع گزارش می‌دهد.

○ **مرور منابع:** عبارت است از تلخیص عالمانه پژوهش‌های موجود درباره موضوعی مشخص.

● **مرور منابع به دو صورت است:**

- ۱) مرور روایتی که طی آن مولفان به توصیف کلامی مطالعات انجام شده در گذشته می‌پردازند و از میان شواهد روان‌شناختی موجود، یافته‌های پرقدرت را مطرح می‌کنند.
 ۲) فراتحلیل که طی آن مولفان با استفاده از فنون آماری به ترکیب مطالعات انجام شده در گذشته و استخراج نتایج از دل آن‌ها می‌پردازند.

● **اصول اخلاقی در پژوهش‌های روان‌شناختی**

- ۱) اولین اصل، اصل حداقل خطر است: خطری که در حین پژوهش در انتظار افراد است، نباید از خطری که افراد در زندگی روزمره خود با آن مواجه می‌شوند، بیشتر باشد.
 ۲) دومین اصل، اصل رضایت آگاهانه است: آزمودنی‌ها باید داوطلبانه در پژوهش شرکت کنند و هر زمان که بخواهند می‌توانند از شرکت در پژوهش انصراف دهند.
 ۳) سومین اصل، اصل حفظ حریم خصوصی است: اطلاعات هر فرد باید محرمانه بماند و بدون اجازه خودش در اختیار دیگران قرار نگیرد.

● **اصطلاحات بخش چهارم**

survey	زمینه‌یابی	independent variable	متغیر مستقل
social desirability effect	اثر مطلوبیت اجتماعی	dependent variable	متغیر وابسته
case history	تهیه شرح حال	experimental group	گروه آزمایش
literature review	مرور منابع	control group	گروه گواه
meta-analysis	فراتحلیل	random assignment	عضوگیری تصادفی
informed consent	رضایت آگاهانه		

سوالات کنکور سراسری ارشد

- ۱) گرایش آدمی به ادراک محرک‌ها در چارچوب اصولی چون مجاورت، شباهت و پیوستگی، وجه بارز کدام‌یک از رویکردهای روان‌شناختی است؟ (سراسری ۹۹)
 الف- گشتالت   ب- کارکردگرایی   ج- رفتارگرایی   د- ساخت‌گرایی
- ۲) بر اساس نظریه «کیس»، در رشد شناختی انسان، بر کدام مورد تاکید شده است؟ (سراسری ۹۸)
 الف- انگیزش خودمختار   ب- شایستگی‌های هیجانی   ج- استدلال‌های اخلاقی   د- پردازش تدریجی مهارت‌ها
- ۳) نیروی سوم در علم روان‌شناسی کدام است؟ (سراسری ۸۶)
 الف- انسان‌گرایی   ب- رفتاری   ج- زیستی   د- شناختی
- ۴) کدام رویکرد روان‌شناختی تاکید دارد که آدمی گیرنده نافع‌ال محرک نیست؟ (سراسری ۸۶)
 الف- پدیدارشناختی   ب- رفتاری   ج- شناختی   د- عصبی-زیستی
- ۵) خود گزارش دهی نظام مند و مشروح اشخاص در محیط کنترل شده آزمایشگاهی، برای توصیف مولفه‌های ذهن، روش مرسوم کدام رویکرد است؟ (سراسری ۹۰)
 الف- رفتارگرایی   ب- روان‌تحلیل‌گری   ج- کارکردگرایی   د- ساختارگرایی
- ۶) در کدام مکتب روان‌شناختی، عناصر تشکیل دهنده تجربه آگاه به روش درون‌نگری مورد مطالعه قرار می‌گیرند؟ (سراسری ۹۱)
 الف- زیست‌شناختی   ب- ساخت‌گرایی   ج- روان‌تحلیل‌گری   د- کنش‌گرایی
- ۷) طراحی روش‌ها و برنامه‌های تدریس در حوزه کدام رشته تخصصی روان‌شناسی است؟ (سراسری ۹۲)
 الف- رشد   ب- تطبیقی   ج- تربیتی   د- آموزشگاهی
- ۸) نخستین اصل حاکم بر رفتار اخلاقی در پژوهش‌های روان‌شناختی کدام است؟ (سراسری ۹۲)
 الف- رضایت آگاهانه   ب- کم‌ترین احتمال خطر   ج- رعایت حریم خصوصی   د- بیان صادقانه در علم

۹) قانون ترمیم مربوط به کدام رویکرد است؟ (سراسری ۹۴)

الف- شناختی   ب- گشتالت   ج- روانکاوی   د- رفتاری

۱۰) موضوع روان‌شناسی و روش آن، از نظر «ویلهلم وونت» کدام است؟ (سراسری ۹۴)

الف- هشیاری- درون‌نگری   ب- ناهشیاری- خویشتن‌نگری

ج- هشیاری- مشاهده بیرونی   د- ناهشیاری- مشاهده درونی

۱۱) تاکید بر خصوصیات منحصر به فرد انسان و گرایش به سوی رشد، مربوط به کدام رویکرد است؟ (سراسری ۹۵)

الف- شناختی   ب- تکاملی   ج- پدیدارشناختی   د- رفتاری

۱۲) «بررسی محتوای هشیاری انسان‌ها به روش شیمی روانی» مربوط به کدام دیدگاه است؟ (سراسری ۹۶)

الف- کنش‌گرایی   ب- رفتارگرایی   ج- ساخت‌گرایی   د- شناخت‌گرایی

۱۳) در خطای بنیادین اسناد، افراد در توضیح رفتار دیگران به کدام عامل بیشتر توجه می‌کنند؟ (سراسری ۹۶)

الف- تسهیل اجتماعی   ب- صفات شخصیتی   ج- عوامل موقعیتی   د- هویت اجتماعی

۱۴) تاکید بر اینکه «ذهن انباشته از نظراتی است که از طریق حواس وارد آن می‌شود» مربوط به کدام دیدگاه است؟ (سراسری ۹۶)

الف- ساختارگرا   ب- سرشت‌گرا   ج- تداعی‌گرا   د- کارکردگرا

پاسخ سوالات کنکور سراسری ارشد

۱) **گزینه الف:** مکتب گشتالت بر ادراک تاکید می‌کند و اینکه تجربه‌های ادراکی ما به الگوهایی که محرک‌ها تشکیل می‌دهند و همچنین سازمان بندی تجربه ما بستگی دارد. بر اساس این مکتب، گرایش در فرد وجود دارد که همواره می‌خواهد تا شکل‌ها و موقعیت‌های ناجور و متقارن را بر اساس اصولی چون شباهت، مجاورت و پیوستگی تکمیل کند.

۲) **گزینه د:** نظریه پردازان پردازش اطلاعات (کیس) معتقدند که تغییرات تدریجی در مهارت‌های پردازش اطلاعات منجر به تغییرات ناپیوسته و شبه مرحله ای در تفکر کودکان می‌شود.

۳) **گزینه الف:** همانطور که گفته شد، روانکاوی نیروی اول، رفتارگرایی نیروی دوم و انسان‌گرایی هم به عنوان نیروی سوم شناخته می‌شود.

۴) **گزینه ج:** رویکرد شناختی برای اراده و فعال بودن انسان اهمیت قائل است و روان‌شناسان شناختی ذهن را یک نظام حل مسئله فعال و آگاه می‌دانند.

۵) **گزینه د:** مکتب ساختارگرایی به دنبال تجزیه و تحلیل ساختارهای ذهنی و کشف مولفه‌های ذهن است و در این راه از درون‌نگری و آزمایش‌گری استفاده می‌کند.

۶) **گزینه ب:** در مکتب ساختارگرایی، مولفه‌های ذهنی و عناصر تجربه آگاه به روش درون‌نگری بررسی می‌شوند.

۷) **گزینه ج:** روان‌شناسان تربیتی (پرورشی) در کاربرد اصول روان‌شناختی در مسائل مربوط به یادگیری، آموزش و تدریس

تخصص دارند و طراحی روش‌ها و برنامه‌های تدریس در حوزه تخصصی آن‌هاست.

۸) **گزینه ب:** اولین اصل حاکم بر رفتار اخلاقی در پژوهش‌های روان‌شناختی، اصل کم‌ترین احتمال خطر است؛ دومین اصل، اصل رضایت آگاهانه و سومین اصل، اصل رعایت حریم خصوصی است.

۹) **گزینه ب:** قانون ترمیم یا بستگی مربوط به رویکرد گشتالت است و طبق آن گرایش در فرد وجود دارد که همواره می‌خواهد تا شکل‌ها و موقعیت‌های ناجور و متقارن را تکمیل کند.

۱۰) **گزینه الف:** موضوع روان‌شناسی از دیدگاه وونت هشیاری است و روش مورد استفاده وی نیز درون‌نگری است که باید با آزمایش تکمیل شود.

۱۱) **گزینه ج:** رویکرد پدیدار شناختی (انسان‌گرایی یا ذهن‌گرایی) معتقد است که نیروی انگیزشی اصلی هر فرد، گرایش به سوی رشد و خودشکوفایی است.

۱۲) **گزینه ج:** موضوع رویکرد ساخت‌گرایی بررسی مولفه‌های ذهن و در یک کلام هشیاری است؛ به این رویکرد مکتب شیمی روانی (ذهنی) می‌گویند.

۱۳) **گزینه ب:** خطای بنیادین اسناد اشاره به توجیه رفتار با تاکید بیش از حد بر صفات شخصیتی فرد دارد.

۱۴) **گزینه ج:** تداعی‌گرایان منکر وجود مفاهیم و توانایی‌های ذاتی اند و معتقدند که ذهن انباشته از مفاهیم و نظراتی است که از طریق حواس وارد آن می‌شوند و سپس از طریق اصولی نظیر مشابَهت و تضاد با هم ارتباط و تداعی پیدا می‌کنند.